

ESTRUCTURA AGRÀRIA SÒCIO-ECONÒMICA ACTUAL I POSSIBLE EVOLUCIÓ

PONENT

ANDREU PEIX

COORDINADOR

FELIU MEDAULA

INTRODUCCIÓ

Hem pretès en aquesta ponència de recollir els debats que han estat duts a terme els darrers anys al voltant de l'estructura de l'agricultura catalana.

Aquests debats s'han realitzat a les diferents reunions i jornades de la ICEA, al voltant de diferents textos publicats a Quaderns Agraris i dels llibres de León Benelbas, Jordi Peix, Alexandre Checchi, Fundació Catalana LEP i Aldomà-Villarreal-Viñas.

INDEX

1. Introducció.
2. La transformació dels nostres paisatges agraris.
3. Una agricultura adaptada.
4. L'agricultor. El pagès.
5. L'agricultor a temps parcial.
6. La dimensió de l'explotació agrària.
7. La propietat de la terra.
8. El treball en integració vertical en ramaderia.
9. Una agricultura de tipus familiar.
10. El cooperativisme.
11. El treball i la remuneració de l'agricultor.
12. Associacionisme.
13. La formació del pagès.
14. Mirant el futur.
15. Bibliografia.

2. LA TRANSFORMACIÓ DELS NOSTRES PAISATGES AGRARIS.

Els anys cinquanta s'inicien els grans canvis que transformaran els nostres paisatges agraris al llarg dels anys seixanta. Amb l'augment del nivell de vida i l'expansió de la població urbana a Catalunya, canvien les dietes i creix la necessitat de llet, fruita, productes d'horta, carn i ous. Baixa el consum de fècula (patata), de pa i de llegums (cigrons, lenties, mongetes). Es necessiten per tant grans quantitats de cereals, pinso, ordi i blat de moro, així com farratges: alfals i trepadella. S'introdueix la pràctica de l'ensitjat a partir de l'ordi, el blat de moro farratger i el ray-grass.

Els conreus mediterranis tradicionals: la vinya i l'olivera, sofreixen l'avanç del cereal i van quedant relegats a les comarques meridionals.

Amb una superfície molt limitada, els ingressos produïts pels conreus hortofructícoles signifiquen la meitat dels ingressos totals de l'agricultura catalana.

Així, del policultiu propi dels anys de postguerra en què es produïa escassetesa de molts aliments, a partir dels cinquanta, s'inicia un procés d'especialització en les diferents àrees productives, en què es van abandonant els cultius més marginals, en el camí de la intensificació de les produccions. Així es van dibuixant unes comarques amb vocacions específiques.

El Segrià s'especialitza en fruita; l'Urgell en blat de moro i alfals; la Segarr i comarques veïnes, en cereals, a més de l'engreix de porc, juntament amb les veïnes Noguera, Urgell i Bages, a més d'Osona; el Penedès i veïnes, en el vi; l'olivera és l'especialitat de les Garrigues, Baix Ebre i zona de denominació "Siurana" (Priorat i camp de Tarragona); l'horta, del Maresme i del Baix Llobregat; l'aviram, del Garraf i del Baix Camp.

Ahora es pot parlar també d'un procés invers. Del policultiu de postguerra es passa al monocultiu de l'especialització dels anys seixanta, i als excedents dels setanta. Aquests comporten uns processos de diversificació, de canvis cap a noves varietats, en èpoques de l'any menys excedentàries, o noves produccions. Es tracta d'adaptar-se constantment a les noves necessitats que la industrialització i urbanització del país ha comportat, a causa dels nous horaris, de menjar fora de casa, dels nous hàbits, de les noves dietes. La proximitat dels nostres agricultors als mercats ajuda a aquesta diversificació constant, cap a nous aliments "lleugers", o cap a la fruita de fora de temporada; com queda reflectit en l'augment de la superfície dels préssecs primerencs (Ribera de l'Ebre) o dels préssecs tardans (Almacelles).

3. Una Agricultura Adaptada.

Darrera Andalusia, Catalunya és la segona Comunitat Autònoma quant al valor de la Producció Final Agrària (1982).

és la primera en el subsector ramader, i en l'agrícola es queda en le cinquè lloc darrera Andalusia, València, Castella-La Manxa i Castella-Lleó (3).

A nivell provincial, la producció de Lleida solament és superada per València, Sevilla i Murcia.

Així, amb una població activa agrària del 6% de l'espanyola, Catalunya aconsegueix un 13% de la producció agrària (3).

De tota manera, la mesura de l'eficàcia de la nostra agricultura ens la donarà el Valor Afegit Brut, que representa el 10% de l'espanyol (1982), la qual cosa la situa en tercer lloc darrera Andalusia i Castella-Lleó, però en primer lloc quant a VAB per actiu agrícola.

El VAB és el millor element comparatiu, en incloure salaris, beneficis, amortitzacions i impostos. Així del valor de la producció s'han de deduir els mitjans de producció, tan elevats en ramaderia.

D'aquesta manera tenim que a Catalunya la producció ramadera supera la producció agrícola, mentre que el VAB obtingut en el subsector ramader queda molt lluny del produït pel subsector agrícola (6):

Expressat en percentatges (%)	subsector agrícola	subsector ramader	subsector agrari
Valor de la producció	48	52	100
VAB	74	26	100

Convenientment deflactada, la producció agrícola ha tingut un augment lent, mentre que el gran increment s'ha produït en la ramaderia durant els anys seixanta i el començament dels setanta.

Desglossant els diferents elements que intervenen en la producció agrària trobem per tant que (6):

Percentatges (%)	subsector agrícola	subsector ramader	
	20	74	
Inputs		Inputs	
mecanització	49	pinso	60
adobs	30	cereals	
llavors		farratges	19
fitosanitaris		cries	21
altres	21		
Amortitzacions	7		2
Valor Afegit Net (salari, beneficis, impostos)	73		24
Valor Producció	100		100

Així a partir del V.A.N. podem ordenar les comarques agràries importants: (6)

	TOTALS
Segrià	17%
Baix Ebre	6%
Baix Llobregat, Osona, Urgell, Baix Camp, Maresme, Montsià, Alt Empordà, Garrigues	4%
Baix Empordà, Gironès	3%
Total principals comarques	61%
Altres	39%
Total Catalunya V.A.N.- Agrari	100%

D'aquesta manera les remuneracions a les comarques de regadiu complementades amb la ramaderia industrial, o a les costaneres, amb presència urbana, poden triplicar les de les comarques més pobres, de secà, de vinya o d'olivera, com el Priorat, la Terra Alta o les Garrigues.

Del milió d'hectàrees de conreu, cal destacar a Catalunya la importància del regadiu, que significa entre la quarta part i la tercera part del sòl cultivable.

Ja que la producció d'una hectàrea de regadiu i la seva ocupació de mà d'obra és superior cinc vegades a la del secà, ens trobem que a

Catalunya la producció del regadiu (més intensiva) supera en valor la del secà.

Així es pot comprendre la febra pels nous regadius a la Segarra o a les Garrigues, i també la gran extensió que ha agafat el regatge localitzat a tot el litoral català.

El regadiu però, es concentra en unes poques comarques (les regades pel Canal i Urgell, el Baix Ebre, l'Empordà i el Baix Camp).

El fet distintiu de l'eficàcia de l'agricultura catalana es basa en la proximitat als centres de consum, que li ha permès d'evolucionar en la mesura que han anat canviant els hàbits alimentaris urbans.

Aquesta renda de situació ha comportat també l'accés a uns serveis i a uns canals de comercialització que l'han enfortida.

A més, la "ramaderització" de l'agricultura catalana ha significat la transformació agrària més ràpida i important d'aquest segle.

No obstant això, aquesta adaptació a les noves demandes d'una societat més industrialitzada i urbanitzada s'ha fet a partir d'unes estructures agràries molt desiguals arreu del país, segons les diferents combinacions de terra, clima, treball, capital, capacitat empresarial i canals de comercialització que les diverses condicions de cada comarca permeten.

Així es pot considerar que cada comarca s'ha especialitzat, com a resultat d'una colla de factor a l'entorn de l'empresa agrària que condicionaven la producció a realitzar-hi. Hi trobem:

- *Un sistema agrícola mediterrani*, tot al llarg del litoral català i a les comarques interiors del Sud: horta al Baix Llobregat, Maresme, Delta de l'Ebre; vinya, el conreu de secà més productiu; avellaner i olivera al Penedès, Baix Camp, comarques altes de Tarragona i Garrigues. Complementades pel pollastre i les ponedores; els fruiters de regadiu a les planes regades de Lleida.

- *Un sistema cerealista mecanitzat*, a la Depressió Central, complementat pel porc d'engreix.

- *Un sistema ramader lligat a la terra* en què el cereal ha estat substituït pel farratge a la Catalunya més humida, alimentant el bestiar boví.

També podríem enfocar els paisatges agraris al voltant de Barcelona amb un primer cinturó d'horta, seguit d'un segon cinturó de vinya cap el sud i de llet als regadius del nord. El tercer cinturó comprendria els conreus extensius mecanitzats i el bestiar industrialitzat. Al regadiu de Lleida, la fruita. Al Pirineu es mantindria una agricultura de subsistència.

Cal incidir també en el dinamisme de l'agricultura catalana: quan una producció és regressiva a Espanya, a Catalunya encara va més ràpida.

Quan és en expansió a Catalunya, encara corre més. La connexió directa amb les necessitats del consumidor per la seva proximitat, n'és la causa.

Així el pagès ha anat adaptant la producció tot passant de la simple oferta a l'atenció a les necessitats en augment derivades del creixement econòmic, diversificant-la quan els primers excedents han obligat a fer-ho. La por al canvi i el refús de les innovacions no és veritat pel que fa als agricultors catalans.

4. L'AGRICULTOR. EL PAGÈS.

Catalunya ha sofert dues grans onades d'immigració: 600.000 persones el primer quart de segle (aragonesos i murcians principalment), 2.000.000 de persones els anys 50 (sobretot andalusos). Paral·lelament es produïa dins Catalunya un moviment del camp cap a la ciutat per les mateixes raons.

Així la població activa agrària ha passat de 330.000 agricultors (22%) els anys 50, als actuals 100.000 (6%).

Al Règim Especial Agrari (1986) de la Seguretat Social s'han acollit 67.000 agricultors per compte propi més 24.000 per compte d'altri (assalariats fixos més ajudes familiars, treballant a l'explotació familiar agrària), en total 91.400 pagesos. Cal recordar de tota manera que a la SSA hi ha hagut tradicionalment afiliats rurals "refugiats" per la qual cosa s'ha de reduir el nombre d'agricultors.

Dels 125.000 pagesos censats el 1982 (11), 63.000 pagesos tenen ocupació agrària principal, mentre que 31.000 actius treballen a l'agricultura com a ocupació no principal.

Segons el mateix cens:

56.000 agricultors treballen el sector agrari com a ocupació principal
28.000 treballen com a ajudes familiars a la pròpia explotació
12.000 són assalariats fixos

96.000 total

Segons càlculs del DARP, les Unitats Tècniques Home per any són 102.00.

Si dels 125.000 empresaris del Cens Agrari del 1982 (11) restem els que guanyen menys de 500.000 ptes per sota del salari mínim ens trobem amb 44.000 explotacions (amb futur).

Aquestes són les xifres que podem utilitzar; al voltant de 100.000 agricultors i unes 50.000 explotacions.

Per descomptat que no ens serveixen els censos per a les eleccions a les "Càmeres Agràries" on, a més, apareixen tots els propietaris que no exerceixen com a agricultors.

Un altre element que ens pot ajudar a definir el nombre d'explotacions agràries és la xifre dels qui s'han donat d'alta a Hisenda o dels qui s'acullen al descompte del gas-oil, que són clarament inferiors a les xifres esmentades més amunt.

El nombre d'agricultors des del començament del segle ha disminuït fins al 25%. Però en termes relatius, degut al gran augment de la població activa dels altres sectors, aquesta s'ha reduït fins el 10%.

Els anys de més pèrdues van ser del 1959 (darrer any "d'agricultura tradicional") el 1972 (70.000 actius en 15 anys) i del 1972 al 1982 (83.000 actius en 10 anys).

En aquest moment, amb una emigració més estabilitzada, la piràmide d'edats de la població activa agrària permet de preveure encara una reducció deguda a l'envelliment vegetatiu.

Dels 125.000 empresaris censats, aproximadament el 24% tenen més de 25 anys, estan *jubilats*.

Els *joves* (menors de 35 anys) constitueixen el 6% de les explotacions.

Els qui podrien acudir a la prevista *jubilació avançada* (de 55 a 65 anys) sumen un 30% de les explotacions.

Així, el grup de 35 a 54 anys constitueix el 39% restant que ajuntat amb el dels *joves* suma el 45%. Això indica que en els propers 10 anys les explotacions agràries es reduiran a la meitat. (11)

Són molts també els pagesos solters que no tindran descendència.

Cal considerar tanmateix que les dones no figuren sempre entre la població activa agrària. Però són moltes les explotacions que aguanten gràcies al treball de la dona, sobretot a les explotacions a temps parcial.

Però no s'han abandonat tantes explotacions: sobretot s'ha reduït la població que hi treballa o hi resideix.

On més s'ha reduït la població activa agrària ha estat on els percentatges eren més elevats.

A més l'augment de la dimensió frena la velocitat d'envelliment dels titulars de les explotacions agràries. Per això el ritme d'emigració d'anys passats ja no continua. Fins i tot la subocupació de la mà d'obra agrícola es va reduint. En mancar-li mà d'obres, el pagès millora la productivitat deixant determinades tasques.

El segon pas, si continua la davallada de la població activa agrària, haurà de ser l'extensificació, baixant així la producció, en una Catalunya deficitària i per tant importadora de productes agraris.

La fugida del pagesos no ha estat provocada pel fet que les zones on viuen siguin pobres agricolament. A més la maquinària no ha actuat com a agent expulsor de mà d'obra.

Més aviat ha estat al revés: com més maquinària per persona hi ha en una zona, menys pèrdua d'ocupació agrícola es produeix.

Una de les causes fonamentals que expliquen la pèrdua de pagesos és la baixa productivitat de la mà d'obra. L'altra serà principalment la desestructuració d'amples zones rurals del país, en mancar-li els serveis mínims.

Ser o no ser propietari no és tant la causa de la immigració com ho és la dimensió de l'explotació. Les petites tendeixen a expulsar pagesos, les grans a retenir-los o a alentir-ne l'expulsió. Fins i tot en la mesura que es redueix la població activa agrícola, augmenta la superfície de l'explotació, que així reté més la població.

On més s'ha alentit la pèrdua de població activa agrària és en els municipis més grans, on la població no agrària augmenta més. L'agricultura depèn també de la demanda local d'aliments (6).

D'aquesta manera, com diu Tomàs Vidal: "Catalunya és una gran ciutat d'adults, envoltada d'un ample suburbi de joves, amb un immens camp de vells". (3)

En comparar comarques, l'important no és el % de població activa agrària per comarques, sinó el nombre absolut de pagesos que hi ha. D'altra manera, les zones densament poblades semblarien poc importants agricolament quan és tot el contrari.

Les comarques "d'especialització" agrària, o sigui on el percentatge de població agrària és més elevat, són les que obtenen els menors valors de producció. Les comarques costaneres properes a nuclis amb activitat econòmica expansiva són les que presenten unes agricultures amb una productivitat de la força de treball més gran, pel fet que no hi ha subocupació per la possibilitat d'acullir-se a altres sectors productius.

La productivitat marginal de la mà d'obra a l'agricultura és relativament baixa, inferior fins i tot al salari mitjà. Per això la mà d'obra treballant a sou és reduïda. Sovint no surt a compte de llogar gent, perquè la seva productivitat no arriba a pagar el seu sou. Així es procura d'acudir al màxim a l'ajuda de la mà d'obra familiar. (6)

Els assalariats es troben principalment en la ramaderia industrial i en les zones hortofructícoles on s'ha produït una intensificació de l'explotació (Baix Ebre-Montsià, Baix Llobregat, Maresme, Segrià, Noguera, Baix Camp, Osona). Moltes d'aquestes zones coincideixen amb les densament poblades, on hi ha més alternatives de feina agrària, amb bones remuneracions (2).

El valor relativament baix de l'activitat marginal de la mà d'obra, en l'estat actual de la tècnica i la mecanització, és perfectament coherent i explica en bona part la pèrdua de població activa agrària.

L'ocupació mitjana per explotació es troba en un actiu en la vinya, els cereals, els fruiters, el porquí, etc. Baixa a mig actiu en l'olivera i puja a 4 i 5 actius en les explotacions d'aviram i d'horta.

Així, les explotacions més grans en ocupació de mà d'obra es troben a l'Empordà, el Maresme, el Baix Llobregat i l'Alta Muntanya (Cerdanya, Solsonès, Pallars, Vall d'Aran). També ens trobem amb què aquestes grans explotacions, en nombre d'agricultors ocupats, retenen més la mà d'obra que les petites (6).

5. L'AGRICULTURA A TEMPS PARCIAL

La tercera part dels agricultors tenen com a dedicació principal una ocupació no agrària fora de l'explotació.

Els agricultors a temps parcial (ATP) acostumen a ser propietaris de la terra que treballen i inverteixen en l'explotació més que no pas llurs veïns a tot temps (2).

Hi ha múltiples formes d'ATP: l'assalariat del delta, amb terra; el pagès que treballa en el mateix sector ajudant els veïns en la recol·lecció; qui ja fora del sector, fa l'alternança amb el turisme millorant així l'ocupació en èpoques mortes, d'atur estacions; etc.

En tractar-se de conreus més extensius, es presten més a l'ATP l'oliver, l'avellaner i l'ametller (2).

A més de l'heterogeneïtat del fenomen, l'ATP té un caràcter canviant en funció de la dinàmica del sector i de l'economia.

Aquesta diversitat de les combinacions entre sector agrari i sector exterior, implica una evolució contínua.

El fet de l'ATP serà molt persistent, ja que és tant eficient com la resta de les petites explotacions. Pot afavorir les remuneracions industrials inferiors i, a més permet de retenir població a les zones rurals. No costa res al sistema. Proporciona més una mà d'obra dòcil i laboriosa. Facilita l'explotació indirecta en les tasques externes, i actua com a mecanisme per a mantenir la conformitat social durant un cert temps.

Però tampoc no cal exagerar-ne la importància. Per això es produeix una "indiferència benigna" sobre el fenomen.

De fet, per a molts pagesos, l'ATP és l'única sortida. Amb nivells de remuneració modestos, no se sol considerar la importància de l'oci. A més, per la imatge de la propietat dels medis de producció i pel fet de treballar per a ell mateix, s'accepta, s'estimula i s'exigeix la participació de tots els membres de la família.

Representa per tant un augment de l'explotació directa de la família agrària.

No és correcte, per tant, de considerar l'ATP el millor dels mons rural i urbà en una espècie de síntesi harmònica i ideal per a la família rural.

Cal entendre el fenomen com un remei d'emergència, inevitable, però no com una opció ideal del desenvolupament individual i col·lectiu (5).

6. LA DIMENSIÓ DE L'EXPLOTACIÓ AGRÀRIA

Propietari de terra no vol dir agricultor (vegeu el cens d'electors a les "Cámaras Agrarias"). Hi ha més propietaris que agricultors. Hi ha també més explotacions que agricultors.

Punt, a més, molt important: la superfície de l'explotació no equival del tot a la dimensió.

La dimensió es pot mesurar en hores de treball, en superfície (multiplicant el regadiu per 5 per tal d'obtenir una equivalència amb el secà, per exemple), en capital invertit, en valor de producció, en valor afegit brut, etc.

La concentració de la terra queda explicada pel secà o el regadiu, pel clima temperat o fred, pel tipus de conreu: hora i fruita de regadiu, o extensius de secà.

Les grans explotacions es troben en les àrees de muntanya (boscós). Per això cal parlar sempre de terra conreada i no de terra agrícola en estudiar les dimensions.

De fet, la superfície no conreada reflecteix el comportament racional dels avantpassats segons les circumstàncies històriques de qualitat del sòl, pendents, sequera, etc.

Però, més encara, la concentració de superfície s'hauria d'estudiar separant el regadiu del secà.

L'índex de concentració reflecteix els diferents conreus. O més ben dit, segons la superfície de cada explotació, l'agricultor decideix els conreus òptims en relació amb la superfície de què disposa: més extensius a les grans explotacions i més intensius a les petites, per tal d'aprofitar al màxim la mà d'obra familiar.

Evidentment les concentracions menors estan situades a les valls, on les condicions físiques permeten una intensitat de producció més gran.

Catalunya no és una gran vall. Per això, sempre que existeix una possibilitat d'utilització intensiva de la terra, disminueix el grau de concentració. I és clar, com més superfície no conreada hi ha (boscós i pastures), es produeix una concentració de la terra més gran.

També quan la terra és portada directament, la superfície és més gran. En els règims de no propietat és, doncs, on s'obté una concentració menor (2).

Sempre hi ha hagut grans propietaris a Catalunya, però darrerament es produeix un gran moviment de compra i venda de terra al qual els pagesos no poden accedir, en ser utilitzada per a "blanquejar diner" i també com a bé immoble, amb un valor més segur que la borsa.

Així les explotacions que es posen en venda no són comprades pels qui més necessiten eixamplar llurs superfícies de conreu.

Compra qui més capacitat d'estalvi ha tingut, la qual cosa no sempre és corrent al sector agrari.

A més en pujar el preu de la terra més que l'IPC, en les zones no marginals, surt a compte comprar-hi terra com a inversió.

Així, via augment de la superfície, no es podrà millorar gaire la remuneració al camp.

Cal considerar que l'explotació agrària és formada per dues empreses, la immobiliària, amb un preu del sòl en augment (en les àrees no massa allunyades de les zones d'economia expansiva) i la pròpiament agrícola que no pot pagar un cost no agrari d'una terra, que a més no ha comprat, sinó que l'ha rebut en herència.

Així, multiplicant per deu o per vint el valor afegit brut d'una hectàrea, surten uns preus que en línies generals semblen admissibles (6).

Si una família al Segrià pot viure amb set ha de regadiu (1 milió de ptes de VAN/any) li surt a compte de comprar terra per dos milions de ptes/ha, mentre tingui capacitat d'estalvi.

Si el preu de la terra hagués estat més baix, l'èxode no hauria estat tan fort. I si el preu de la terra baixés més encara entraria més capital financer, que aprofitaria les noves tecnologies agrònòmiques i comercials per treure'n profit (6).

Així el preu de la terra té una coherència amb la seva productivitat, la productivitat del treball que s'hi apliqui, el nivell dels salaris i l'oferta de llocs de treball no agrícoles alternatius.

Tot i que la compra de terra i la contratació de mà d'obra no resulten una operació rendible en línies generals, la productivitat marginal de la terra, capitalitzada al tipus d'interès, s'acosta al preu de mercat de la terra.

Però la demanda de terra és afectada també per altres elements no agraris, com és la pèrdua de valor de la moneda, la pèrdua d'alternatives d'inversió i l'afectació del sòl pel fet urbà i les zones densament poblades.

A mesura que augmenta la superfície, disminueix la intensitat del treball. Fins i tot ens trobem que a major personal per hectàrea, augmenta també la mecanització. Quantes vegades en un regadiu es ven un tros de terra per invertir en la resta!. Així la dimensió no s'ha vist afectada, tot i que s'ha reduït la superfície. Fins i tot com més cara va la terra, més s'hi intensifica en capital i treball.

Treball i superfície no tenen un efecte lineal sobre el rendiment econòmic. Es pot substituir mà d'obra per capital i engrandir l'explotació amb inversions sense eixamplar la superfície (10). D'aquí la necessitat d'uns interessos preferencials si hom pretén de millorar la remuneració incrementant la dimensió via inversions.

La pèrdua de mà d'obra ha comportat el creixement de l'extensió de les explotacions. En canvi, la disminució en el nombre de parcel·les ha estat més lent. I ha hagut un procés de fragmentació històrica a Catalunya, augmentat a les zones densament poblades per un trossejament del territori.

Ens trobem també que el rendiment varia poc, tant si hom té 10 vaques com si en té 96 (10); en canvi, allò que sí que varia és el marge brut. De fet, els rendiments no són tant importants, no podem variar tant d'una explotació a una altra en els conreus tradicionals de secà. En canvi, sí que són importants en els conreus intensius de regadiu. En la vinya, un 23% del marge brut depèn del rendiment.

El pas del cereal o la patata al farratge/llet, per exemple, ha estat un sistema d'intensificar sense augmentar superfícies.

Les mitjanes de superfície de l'explotació no tenen gaire significat. Sobretot interessen a nivell comparatiu en la mesura que augmenten en proporció al nombre d'actius agraris.

Així es va cap a la relació 1 pagès/1 explotació.

El nombre d'explotacions han disminuït sobretot a les zones d'emigració.

En elles s'ha produït la concentració (Depressió Central, Delta de l'Ebre, Baix Camp, Berguedà i comarques de la muntanya gironina). En les zones costaneres i en el regadiu augmenta el nombre d'explotació. La pèrdua d'explotacions s'ha produït en el nivell de 2-10 ha. El segment de 10-20 ha augmenta. Però el veritable beneficiari és el segment de 30-70 ha.

L'abandó implica l'augment de l'arrendament i la reducció de la desigualtat en la distribució de la terra. Millora la distribució de la superfície censada (2).

Les explotacions més petites de 10 ha solen ser de regadiu. A més solen ser més mecanitzades i amb una major intensitat de mà d'obra per unitat de superfície. també són les que presenten una major producció d'agricultors a temps parcial. El preu del sòl hi és més elevat i es troba en zones on hi ha una població activa industrial. La venda per unitat de superfície és més gran.

Aquestes circumstàncies es contraposen a les de les empreses mitjanes (entre 10 i 70 ha). Les gran, de més de 70 ha predominen on hi ha més bosc i pastures, en el secà, on ja s'ha produït un gran abandó de terres, avui ja estabilitzat (2).

Però finalment, el millor camí per a definir l'explotació serà l'explotació a temps complert d'una persona activa. Així serà petita explotació la d'un actiu agrari, la mitjana empresa seria la de més d'un actiu (d'un a quatre actius), i la gran explotació agrària la de 5 actius o més.

L'extensió de les explotacions va lligada a qüestions estrictament agrícoles. Així les explotacions tendeixen a aquella explotació que pot ser explotada per una família pagesa. Així quan disminueix el nombre de pagesos, creix la superfície de l'empresa agrària (6).

A Catalunya les dimensions mitjanes per conreus varien d'aquesta manera (2) (6):

Fruiters	6 ha
Cereals	30-50 ha
Horta	1,5-2 ha
Vinya	10-16 ha
Olivera	11-25 ha
Avellaner	16 ha
Ametller	24 ha
Porc	333 caps
Ovelles	140 caps
Boví-Llet	17 caps
Ponedores	1.500 caps

Com a referència, Mansholt en el seu pla parlava de 10 ha per als fruiters, 80-120 ha per al cereal, 40-60 caps per a la llet de vaca, 10.000 ponedores, 450-600 porcs d'engreix i 300 ovelles.

Per comarques la dimensió de l'explotació és més elevada a les àrees de muntanya (Berguedà, Ripollès), a les agricultures d'orientació productiva netament comercial (Gironès, Baix Empordà), les zones vitícoles complementades amb ponedores i pollastres (Tarragona, Penedès) així com a les de la depressió central, complementades pel porc d'engreix.

En contraposició als 1,5 actius/ha conreada del Maresme, amb mitjanes de 3-7 ha per explotació, i una gran inversió en regadiu i en mitjans de producció trobem la Segarra amb explotacions de 50-200 ha, on el porc d'engreix ha actuat com a element intensificador, a més de la mecanització imprescindible en el conreu cerealista.

Cal notar, però, que Catalunya està molt dividida en municipis de petita extensió. Això fa que quan una explotació es troba a cavall entre més d'un municipi apareixen a les estadístiques tantes explotacions com municipis cavalca.

Així, treballant el cadastre i sumant les propietats de les famílies noves (Valls Companys, Santacreu) o tradicionals (diferents marquesos pontificis de l'IACSI), ens trobem que a Catalunya tenim una classe terratinent important.

A Girona, el 23% dels propietaris tenen terra a més d'un municipi. Les propietats de més de 100 ha (a Girona hi ha molt de bosc) cobreixen el 64% de la superfície agrària de la província (4). El 16% d'aquests propietaris viuen a Barcelona, un 5% a Girona. Així, com més superfície cobreix un propietari, viu en una ciutat més gran. O dit altrament, una ciutat és més gran com més capital s'hi acumula procedent de rendes agràries.

Però el gran agricultor obté l'economia d'escala més en l'etapa de la comercialització que no pas en la de la producció. El preu depèn del nivell on s'acudeix a vendre (comprador local, Mercabarna, plaça de la ciutat) i de la força de negociació (10).

Paral·lelament, segons les disponibilitats de temps de la mà d'obra familiar, el pagès periurbà, convertint-se a menudaire (la dona ven directament a la plaça) aconsegueix de valorar la seva producció i millorar la seva venda.

7. LA PROPIETAT DE LA TERRA

El bosc pot ser privat o públic, però majoritàriament ho és en propietat. (Es poden produir arrendaments o parceries sobre boscos i pastures, però és un fenomen reduït).

Els arrendaments i parceries es donen sobre terres de conreu. Per aixó, tot i que les estadístiques parlen de sòl agrícola i no de sòl cultivat, podem fer una extrapolació i parlar del fet que a Catalunya el 42% de la terra conreada no ho és pel seu propietari. Mentre aquests índex baixen molt a la Catalunya Nova, a molts municipis de la Catalunya Vella s'arriben a índex de 80% (Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Gironès, Osona, Berguedà, Solsonès, Pallars Sobirà i Vall d'Aran).

A més parceria i arrendament no es complementen, sinó que se substitueixen. L'arrendament és més propi del regadiu, mentre que la parceria ho és del secà.

En la mesura que es va intensificar l'agricultura, la parceria va reduïnt-se en profit de l'arrendament.

En les produccions especulatives de cara al mercat o que es paguen segons qualitat, es fa més difícil de fer les parts. A més la intensificació obliga a un augment de les despeses en mitjans de producció, amb el qual no sempre el propietari de la terra està d'acord.

Les zones de parceria són les que més pagesos han expulsat, en ser la propietat de la terra un element retenidor de població activa agrària.

Cal tenir en compte que molts pagesos prefereixen de donar en arrendament les parcel·les més allunyades i arrendar-ne de més properes per tal de racionalitzar la seva explotació. També molts emigrants arrenden llurs terres als parents que eixamplen així llur explotació.

8. EL TREBALL EN INTEGRACIÓ VERTICAL EN RAMADERIA

Juntament amb els canvis dels hàbitus alimentaris, i la forta emigració que es va produir amb la represa econòmica, els anys seixanta marquen l'inici de l'establiment de la ramaderia industrial en moltes zones del país.

Els anys 1970-1976 van significar els moments de màxim creixement, fruit d'una demanda activa i dinàmica. Però la concentració i densitat de les granjes va estendre la sensibilitat a les epizooties. Amb els primers excedents es van produir tot un seguit d'alteracions en les cotitzacions. Tot plegat va accelerar la generalització geogràfica productiva de la integració de pollastre; porc sobretot, com a factor de transmissió de risc empresarial d'integrat a integrador.

Mentrestant el cost de les naus ha augmentat molt i el ritme de creixement és menor. La crisi econòmica tanmateix, en produir la revolució de la demanda de boví i oví ha produït l'augment del consum d'ous i de carn de porc i pollastre, més barats.

Les integracions són promogudes en un 90% pels fabricants de pinso, la qual cosa els permet, a més de planificar els mercats i els preus, millorant i normalitzant els productes.

El procés d'integració implica que les empreses requereixen unes disponibilitats que molt sovint no tenen, per a finançar el pinso i els animals. Per això moltes han anat desapareixent, a conseqüència de diferents sotragades (arrossegant llur bancarota ramadera). Així s'ha anat produint una concentració de la integració en unes poques mans (Vall Companys, Fabra i Hens, sobretot, a més de CIA i Purina). Aquestes empreses han anat agafant altres escalons de la cadena productiva, transformadora i comercialitzadora dels productes ramaders i derivats, la qual cosa els ha anat donant el control sobre tot el procés productiu.

Pel seu cantó el pagès aporta la construcció i la mà d'obra i en rep una remuneració, complementada pels seus resultats productius, segons índex de transformació i productivitat.

També contracten integracions tractants de bestiar, distribuïdors de pinso, escorxadors, etc.

El cooperativisme, que cobreix una tercera part de la integració vertical permet una major adaptació al sistema de treball, en considerar-se el ramader part activa de l'empresa integradora i participar en els seus resultats econòmics.

La cooperativa aconsegueix un 43% de la integració en la producció d'ous, un 37% de la de pollastres, un 24% del porc i un 7% de l'engreix de vedells (1).

Destaquen la Cooperativa de Guissona, COPAGA de Lleida, la Cooperativa Comarcal Avícola de Reus, així com la Unió Agrícola Cooperativa també de Reus.

L'avantatge de la ramaderia industrial és que el pagès no té en compte unes despeses fixes d'estructura d'empresa. Es cobreixen unes hortes mortes, s'aprofiten uns edificis ja amortitzats.

9. UNA AGRICULTURA DE TIPUS FAMILIAR

Ja s'ha indicat que una part important de la producció agrària catalana prové de grans explotacions agràries.

Per la resta, es pot parlar de l'existència d'un model d'agricultura de tipus familiar conseqüència lògica de la relació de preus agrícoles i no agrícoles, de les alternatives d'ocupació en la indústria i els serveis amb salaris elevats de la política tecnològica, etc.

Els estímuls a la gran empresa agrària no són tan importants, ja que no es pot aprofitar massa l'economia d'escala (a nivell de producció), ni el preu de la terra compensa el valor que hom en pot obtenir. A més, els jornals són més elevats que el que percep l'agricultor familiar.

La diversitat de les empreses és un fet indiscutit en el camp català. Es pot passar de l'horta superintensiva del litoral, al cereal escadusser de la depressió central amb tota una casuística rica i variada. Hi ha una gran diversitat de resultats econòmics en empreses amb superfícies i estructures semblants. La capacitat empresarial i sobretot del pagès hi és important.

L'agricultor "familiar", el pagès, té una capacitat d'adaptació a les circumstàncies, una elasticitat a nivell personal i familiar, però també global, la qual cosa resulta de gran utilitat.

Té una extraordinària flexibilitat o capacitat d'adaptació a les circumstàncies canviants de l'agricultura.

El pagès és empresari i treballador alhora, i en ser l'indicador d'eficàcia de la família pagesa no el beneficia sinó la maximització de la venda agrícola, així pren les decisions el pagès sobre la producció, les noves tecnologies a adoptar, plegar de treballar, et.

D'aquesta manera l'ocupació i la vea agrícola són superiors a les que es produirien amb una agricultura capitalista. També la producció total. Així l'agricultura catalana és més estable que no pas si s'hagués de moure per la presència d'uns beneficis.

La capacitat d'adaptació conjuga tres variables, que són bàsicament la mà d'obra familiar, la terra, procedent d'herència i les produccions elegides. Els diferents tipus de conreu que poden combinar, requereixen mà d'obra en quantitats molt diferents, de deu a un o fins i tot de 100 a 1, si comparem un cereal extensiu amb una maduixa del litoral. Aquest procés d'adaptació pot arribar a requerir el canvi de professió o el treball a temps parcial (6). L'elecció de la producció dependrà de la seva situació personal com a empresari i de les disponibilitats de mà d'obra familiar.

10. EL COOPERATIVISME

El cooperativisme apareix com el mitjà per a obtenir economies d'escala externes en el moment de l'adquisició de mitjans de producció o en el de transformació i comercialització de les produccions pròpies.

La cooperativa no té cap fórmula màgica per a solucionar el problema de l'agricultura. La realitat és crua i el moviment cooperatiu no és la panacea que havia d'arreglar-ho tot.

També uns dels problemes de la cooperativa, de la mateix manera que de l'explotació agrària, com a empreses que són, són la reserva de la dimensió (sovint amb el cooperativisme de segon grau) i la rendibilitat.

Cal mantenir-hi l'eficàcia i la rendibilitat econòmica conjugant-les amb el reforçament de la "cara humana" del cooperativisme: la igualtat entre socis, la democràcia i la comunicació interna, la connexió entre juntes directives i socis, etc. Com a empresa, la cooperativa s'ha d'adaptar al mercat, tot mantenint el seu caràcter diferenciador de les SAT/S.A.. Aixó no vol dir que la cooperativa hagi d'actuar com una mútua. Més aviat, en molts pobles la seva funció és la d'actuar com a motor del desenvolupament de l'explotació familiar agrària, donant-li dimensió en els moments de comprar i vendre (9).

11. EL TREBALL I LA REMUNERACIÓ DE L'AGRICULTOR

La remuneració de l'agricultor variarà més amb la dimensió, que no pas amb els costos o els preus de venda, perquè l'economia d'escala és difícil d'obtenir en el moment de la producció. A més, la miniaturització dels equips ha fet disminuir els lliudars de rendiment. L'economia d'escala s'obté més en els moments de la compra i la venda, car els rendiments arriben molt ràpidament a ser constants, tot i que l'escala s'augmenti. A mesura que creix la dimensió, s'incrementen els ingressos de l'agricultor. A més, la tecnologia fa petita l'explotació i eleva el llistó de la dimensió mínima. Les innovacions permeten l'estalvi de terra en reforçar la intensificació per les millors genètiques, l'hivernacle, la miniaturització de la maquinària, la denominació d'origen i l'especialització. El benefici tindrà un valor residual en l'explotació familiar, un cop pagada la remuneració dels mitjans de producció, del treball i del capital propi, en considerar el pagès conjuntament el factor de la remuneració del capital amb el de la remuneració del treball. Un defensament de preus que en una empresa signifiqui pèrdues, en l'explotació familiar es planteja com una sots-remuneració (2).

Mentre el pagès obtingui una remuneració del capital inferior al salari mínim interprofessional, el capital financer s'ho pensarà molt abans de comprar terra i posar-hi assalariats. L'economia d'escala no el compensarà perquè el fet de disposar d'una gran extensió de terra no elimina la diferència que hi ha entre la productivitat del treball i els salaris.

De l'altre cantó, exceptuant les explotacions més petites, mentre hi hagi explotacions desertes significarà que al pagès li surt més a compte de continuar fent de pagès (renda de la terra més renda del treball) que no pas passar a ser assalariat (6).

El principal problema de les feines en el camp és el de l'atur estacional. Es tracta del problema de la distribució dels treballs al camp. Es produeix paral·lelament un atur encobert pel qual el pagès es distreu en petiteses. Per això ben sovint la ramaderia industrial significa una millora del nivell d'ocupació a l'explotació familiar, que permet un ingrés addicional a la renda agrària.

El porc d'engreix, el pollastre o les ponedores impliquen sovint una dedicació parcial de dues hores el dia, que ajuden a fer més viable l'explotació. Així s'aprofiten uns recursos humans infrautilitzats que també milloren el nivell d'ocupació dels actius financers acumulats disponibles a l'explotació familiar.

A la Catalunya humida, el pagès s'intensifica substituint el cereal i la patata per la llet i el farratge; al secà herbaci extensiu, amb el porc d'engreix; a l'avellaner i la vinya, pel pollastre i les ponedores; a l'horat, amb produccions primerenques i tardanes; al Penedès amb el presseguer de secà o la qualitat per al cava; etc., etc.

La maquinària no substitueix mà d'obra, sinó que la reté, en facilitar la realització de les feines més pesades. Fins i tot, per la

variabilitat del clima i pel fet que el cicle biològic no admet demores, cal que hi hagi un excedent de maquinària (solament treballa unes 300 h/any.

Regadiu i horto-fructicultura impliquen un augment de la mecanització. A més intensificació, més mecanització. L'existència de maquinària va més associat al fet que hi hagi un pagès que no pas al nombre hectàrees a conrear. Parlaven d'un 50.000 explotacions "viàbles" i hi ha 60.000 tractors a Catalunya (11).

Un tractor vol dir una explotació viable i un pagès al darrera.

Per això, mecanitzar més no significa forçosament augmentar la producció. Mentre a Catalunya tenim pràcticament 6 tractors per cada 100 ha, els índex dels EEUU parlem solament d'uns dos tractors. Però és que en surten 10 ha de conreu per agricultor davant més de 90 ha als EEUU.

Fins i tot, posar maquinària augmenta la productivitat, però la meitat del creixement se'n va en amortitzacions, combustible i manteniment. Així la productivitat marginal neta del tractor és molt reduïda, 8 cts/pta (6)

Per això la mecanització és més deguda a la presència de mà d'obra, a la capacitat financera i a la intensificació del treball que no pas a una necessitat productiva.

Ja que el camí per a l'elevació de la renda del pagès passa per l'augment de la dimensió mitjana de les explotacions, l'agricultor invertint, aconsegueix millorar la seva remuneració.

A major inversió es produeix una millor remuneració per hora treballada.

El pagès no busca la retribució màxima del capital invertit sinó de tots els elements. Així, en tenir la terra un caràcter inmovilitzador de recursos, el pagès prefereix d'invertir en mecanització, plantacions, naus, bestiar, etc., buscant la millora de la productivitat, "ramaderitzant", posant en regadiu i dedicant-se a l'horta intensiva. En part els factors de producció són substituïbles entre ells.

El factor terra fa trencar l'índex d'eficiència relativa de l'empresa agrària (que necessita terra abundant i barata per a poder ser competitiva) però són les produccions més industrialitzades les que tenen una millor remuneració en concepte de marge brut horari.

Encara que el tractor no sigui amortitzable, la mecanització permet de millorar els sistemes de treball. Així, petites explotacions en superfície poden convertir-se en explotacions de gran dimensió en intensificar, a causa de l'escassetat del factor terra en moltes zones.

Però invertir vol dir augmentar el risc. Moltes empreses petites, a més, no admeten més capital fix. Si s'hi invertís més, hi disminuiria el rendiment econòmic. Les petites, allò que admeten és la intensificació del treball.

Tot i això l'explotació familiar acostuma a tenir uns nivells de capitalització elevats en invertir-li el pagès els seus estalvis. Però el pagès sap que ha de disposar d'un capital de reserva per a suportar els mals anys cíclics (10).

Com passa amb la ramaderia industrial, com més "s'industrialitza" l'agricultura, més baixa la proporció del marge brut. Com més compra mitjans de producció, l'explotació familiar és més dependent, menys segura davant les crisis. Les explotacions agrícoles no són tan dependents com les ramaderes industrials. En ramaderia els augments dels índex de conversió ja són molt reduïts. Una petita variació en el preu del pinso, sense que pugui el preu de la carn, pot significar l'haver de plegar.

Així, la millora de la remuneració passarà per l'adequació dels estables per a reduir el cost de la mà d'obra; en el vi, millorant la qualitat de l'elaboració per a augmentar el preu del producte final; en l'horta pel forçat dels conreus buscant preus de fora de temporada.

La gran vaqueria a Catalunya, inversenblantment, produeix més llet per vaca (coneixements tècnics, sanejament, millora genètica), requereix menys mà d'obra (adequació dels estables) i a sobre ven més cara la llet i el bestiar (10).

Finalment, el coneixement dels mercats i la força negociadora són elements que poden permetre de millorar la remuneració a l'explotació agrària.

12. L'ASSOCIACIONISME

A Catalunya destaca la Unió de Pagesos de Catalunya, el sindicat hegemònic del camp, fundat el novembre de 1984 i que defensa l'explotació familiar, agrupant 10.000 pagesos que hi cotitzen.

A redós d'aquest "sindicat de masses", existeixen un seguit de sindicats minoritaris que pretenen de cobrir el segment dels agricultors de major dimensió.

Entre ells destaquen la USAC-Joves Agricultors amb uns 2.000 associats. Aquest sindicat sorgeix a partir de les eleccions a les "Cámaras Agrarias" del 1978 en ser boicotejades per la Unió de Pagesos. El sindicat dels Joves Agricultors s'havia creat al sí de la Hermandad de Labradores y Ganaderos, utilitzant les sigles del seu homònim francès, buscant de donar un to de modernitat a les estructures verticalistes.

Amb l'assoliment de la democràcia, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre aconsegueix de recuperar la seva autonomia, deixant l'aixopluc de la C.O.S.A., mantenint els seus socis tradicionals, entre els grans agricultors catalans.

Un petit Sindicat de Ramaders es localitza a Osona entroncat a veterinaris i pinsaires.

El Sindicat de la PAGESIA constitueix la branca de la CEOE agrària catalana, la Confederación Nacional de Agricultores y Ganaderos, competint en el mateix segment de l'IACSI.

En un sistema de democràcia delegada com el nostre, on la participació del ciutadà és limitada a anar a votar cada setze mesos en les eleccions generals, autonòmiques o locals, el sindicalisme agrari té un paper a fer com a element inevitable en tota democràcia participativa, representant uns sectors socials concrets. La nostra democràcia quedarà consolidada quan hom reconegui el paper de les societats intermèdies, com són els sindicats, a tall de canals de participació dels ciutadans per a ser protagonistes del seu propi destí i com a vertebradors de la societat civil.

Massa sovint els partits en el poder busquen d'enfortir-s'hi, tot dificultant la consolidació de qualsevol organització social que li pugui fer ombra i que serà considerada "Competència".

és dret dels sindicats el corresponsabilitzar-se de les decisions que l'executiu vagi prenent conjuntament amb ells.

Com a interlocutors dels sectors que representen, poden assumir compromisos amb l'Administració, difonent-los i defensant-los, tot mantenint discrepàncies en els aspectes que no s'hagin concertat (12).

13. LA FORMACIÓ DEL PAGÈS

Cada any s'incorporen 1.000 joves a treballar de pagès que seran empresaris en poc temps, a mesura que els pares els vagin cedint les regnes a llur explotació.

Per la ràpida evolució de les tecnologies, es fa necessària una formació que més que primar el cúmul de coneixements, la informació, proposi un ensenyament que prepari el futur empresari per a la constant adaptació a les noves circumstàncies.

No s'ha de caure en la creença de la tecnologia com a panacea, com a ideologia segons la qual tot es pot aconseguir per la racionalitat i l'eficàcia, sobretot quan s'ha de lluitar amb unes limitacions estructurals greus.

El futur empresari autònom, a més dels coneixements tècnics agronòmics i ramaders, haurà de disposar d'uns profunds coneixements econòmics i de política agrària, per tal que pugui decidir per ell mateix els constants canvis que haurà de donar a la seva explotació.

Calen homes aptes per a participar, tenir iniciatives i prendre decisions, essent agents del propi desenvolupament econòmic.

Calen pagesos tecnificats que sàpiguen reformar i reimaginar el món rural.

No acabant el procés de formació a l'escola, caldran societats intermèdies, com poden ser els sindicats pagesos o societats com la ICEA, amb unes responsabilitats educatives que no podem eludir (8).

A més, el futur de molts fills de pagesos passa pel treball en cooperatives, centres de gestió i altres institucions i corporacions de servei a l'explotació agrària.

14. MIRANT EL FUTUR

La renda originada pel procés de creixement econòmic dels anys seixanta, va incrementar i modificar l'estructura de la demanda dels productes agrícoles, amb l'augment de la de proteïna animal i dels productes hortofructícoles.

El fort creixement de la població i els dos milions d'immigrats va impulsar una nova demanda de productes agraris.

La disminució forta i sostinguda de la població activa agrària, atreta pels sous dels altres sectors productius, va permetre millorar ràpidament la productivitat.

La utilització dels productes químics, la mecanització i l'extensió de la ramaderia sense sòl, va permetre uns augments espectaculars de la població.

Atesa la poca existència d'economia d'escala, l'agricultura catalana ha tendit a l'especialització però també, a la diversificació per tal de compensar el risc (6).

En les explotacions agràries s'han produït tants canvis o més que en altres sectors.

L'orografia catalana (amb grans pendents i terrenys de difícil accés) i la qualitat del sòl no ajuden a la funció agrària. Però el factor bàsic per al desenvolupament de l'agricultura catalana ha estat el de la renda de situació.

Catalunya és molt diversa. L'heterogeneïtat és destacada en tots els estudis. Així les remuneracions dels agricultors poden ser 3 vegades superior a les planes regades de Lleida que als secans meridionals (2).

Per tal de mantenir l'estabilitat i aconseguir la viabilitat, l'explotació familiar agrària ha seguit el camí de la intensificació (augment de dimensió sense increment de la superfície), complementant-se sovint amb la ramaderia intensiva.

Però on millor es pot defensar l'explotació familiar és a les zones densament poblades, on més l'avanç urbà se la menja. Així, l'increment de la construcció, hom preveu per als propers anys una nova onada d'ocupació dels millors sòls agraris. A més, la ramaderia intensiva, basada en unes matèries primeres importades a través dels propers ports, veurà reduïda la seva competitivitat, en haver d'utilitzar cada vegada més matèries primeres del país.

D'aquesta manera cada vegada més es va produint una dependència progressiva del sector i una subordinació a les corporacions que l'articulen.

La lluita per la supervivència és el fil conductor de tantes explotacions familiars. La restructuració, la reconversió és la

constant. De nou ha arribat el moment de reconvertir moltes explotacions. Caldrà valorar cap a on, i a quin preu.

Per aixó cal discutir i concertar amb l'Administració sobre la incertesa de futur de moltes explotacions familiars. Un error de plantejaments pot fer anar en orris la supervivència de tot un sector productiu.

Per aconseguir aquesta supervivència, no es tracta de subvencionar indiscriminadament a base d'ajuds directes i preus d'intervenció, amb una visió proteccionista paternal, no es tracta d'establir un mecanisme de subsidis sinó d'un model de modernització que aturi la marginació i desaparició de més explotacions familiars.

L'atzucac on es troba avui la nostra agricultura ha estat conseqüència de la crisi d'un model que ha buscat l'eficiència principalment en la forta utilització de mitjans de producció, deixant en un segon pla la reforma d'estructures, tant de producció com de comercialització, i també dels serveis de l'Administració.

és la crisi d'un Estat que es torna liberal davant la seva incapacitat per a enfrontarse a la crisi.

Finalment, les crisis hauran anant complint el seu objectiu tradicional: desestructurar per tornar a estructurar amb els que queden, els més forts, els més eficaços (7).

15. BIBLIOGRAFIA

1. Aldomà Josep, Villarreal Josep i Viñas Lluís.
La integració en la ramaderia a Catalunya
Generalitat de Catalunya-DARP
Barcelona 1983, pp 143.
2. Benelbas, León
Economía Agraria de Catalunya
Ketres Editora
Barcelona 1981, pp 239
3. Catalunya
El campo-BIB
Julio/Septiembre 1984, pp 227
4. Estalella, Elena
L'Estructuració del territori per la propietat de la terra
El cas de la "provincia" de Girona
Documents d'Anàlisi Geogràfica
Bellaterra UAB 1982, pp 64-105
5. Etxezarreta, Miren
La Agricultura Insuficiente
Barcelona 1983, Mimeografiado, pp 432
6. Fundació CEP
L'agricultura catalana
Fundació Bofill/Bca Catalana
Barcelona 1980, pp 275
7. ICEA-Societat Catalana d'Estudis Rurals
Jornades sobre l'Explotació familiar agrària a Catalunya
Quaderns Agraris
Juliol 1982, núm 2, pp 64
8. ICEA-Societat Catalana d'Estudis Rurals.
Els Joves al Camp
Diputació de Barcelona 1984, pp 75
9. ICEA-Societat Catalana d'Estudis Rurals
Jornada sobre Cooperativisme Agrari
Quaderns Agraris
Juliol 1987, núm 8, pp 62
10. Peix Jordi, Checchi Alexandre
L'explotació pagesa a Catalunya
Ed. Vicens-Vives
Barcelona 1979, pp 230

11. Generalitat de Catalunya-DARP
Pla Nacional Agrari de Catalunya 1986-1940 (1)
Barcelona 1987, pp 114

12. Unió de Pagesos
Informe Sindical. Proposta programàtica. IV Congrés de la U.P.C.-Vic
Barcelona 1988, pp 32